

**Yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95—T-32/95, T-34/95—
T-39/95, T-42/95—T-46/95, T-48/95, T-50/95—T-65/95,
T-68/95—T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95**

Cimenteries ym.

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio

Kilpailu — EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) — Sementtimarkkinat — Puolustautumisoikeudet — Oikeus tutustua asiakirja-aineistoihin — Yksi jatkuva kilpailusääntöjen rikkominen — Yleissopimus ja täytäntöönpanotoimet — Kilpailusääntöjen rikkomisesta vastuuseen joutuminen — Näyttö yleissopimukseen ja täytäntöönpanotoimiin osallistumisesta — Yleissopimuksen ja täytäntöönpanotoimien väliset objektiiviset ja subjektiiviset yhteydet — Sakko — Sakon suuruuden määrittäminen

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomio (laajennettu neljäs jaosto) 15.3.2000 II- 508

Tuomion tiivistelmä

1. *Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen — Oikeus tutustua asiakirjoihin — Kohde — Puolustukselle hyödylliset asiakirjat — Komission yksin suorittamaa arviointia ei voida hyväksyä — Velvollisuus antaa koko asiakirja-aineisto käytettäväksi — Velvollisuuden laajuus luottamuksellisten asiakirjojen osalta*
(Neuvoston asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohta; komission asetuksen N:o 99/63/ETY 2 artikla)

2. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen — Asiakirjat, joihin voi sisältyä osapuolten puolesta puhuvia seikkoja — Sääntöjen vastaisesti toteutettu oikeus tutustua asiakirjoihin — Päätöksen laillisuuteen vaikuttava seikka — Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi
3. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Oikeus tutustua asiakirjoihin — Komission päätös olla antamatta kantajalle oikeutta tutustua kantajan hallussa oleviin sen puolesta puhuviin asiakirjoihin — Puolustautumisoikeuksia ei ole loukattu
4. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen — Oikeus tutustua asiakirjoihin — Asianosaista vastaan puhuvan asiakirjan käsite
5. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Komission päätös, jolla kilpailusääntöjen rikkominen todetaan — Sellaisten todisteiden jättäminen huomiotta, joita ei ole annettu tiedoksi asianosaisille — Seuraukset — Väitettä ei voida todistaa oikeaksi viittaamalla näihin asiakirjoihin
6. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Oikeus tutustua asiakirjoihin — Asiakirjat, jotka eivät sisälly tutkinta-aineistoon ja joita komissiolla ei ole aikomusta käyttää asianosaisia vastaan — Asiakirjat, joita voidaan käyttää asianosaisten puolustuksessa — Komission velvollisuus antaa omasta aloitteestaan nämä asiakirjat asianosaisten käyttöön — Velvollisuutta ei ole — Asianosaisten velvollisuus pyytää näiden asiakirjojen tiedoksiantoa
7. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Oikeus tutustua asiakirjoihin — Komission velvollisuus antaa tiedoksi sisäisiä asiakirjoja — Velvollisuutta ei ole — Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen määräys tiedoksiannosta — Edellytykset
8. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Väitetiedoksianto — Sisällölle asetetut edellytykset
9. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Väitetiedoksianto — Sisällölle asetetut edellytykset — Yrityksille ja yritysten yhteenliittymille annettava tieto komission aikomuksesta määrätä niille sakkoja
(Newoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta)
10. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Kieliä koskevat järjestelyt — Väitetiedoksiannon liitteet — Komission esittämät sanatarkat lainaukset yrityksiltä peräisin olevista asiakirjoista — Kuulemistilaisuuden pöytäkirja — Pöytäkirjan toimittaminen asianosaisille alkukielellä — Puolustautumisoikeuksia ei ole loukattu
(Newoston asetuksen N:o 1 3 artikla; komission asetuksen N:o 99/63/ETY 9 artiklan 4 kohta)
11. Euroopan yhteisöt — Kieliä koskevat järjestelyt — Toimielimen tekemä virhe — Vaikutus — Vahinkoa aiheuttava muotovirhe
(Newoston asetuksen N:o 1 3 artikla)

12. Kilpailu — Hallinnollinen menettely — Kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsittelevä neuvoa-antava komitea — Komitealle tiedoksi annettavan asiakirja-aineiston sisällön määrittely — Sakkoja koskevat tiedot
(Neuvoston asetuksen N:o 17 10 artiklan 3—6 kohta)
13. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Kielto — Yritysten yhteenliittymiin soveltamisen edellytykset
(EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))
14. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Yritysten ja yritysten yhteenliittymien väliset sopimukset kuuluvat käsitteeseen
(EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))
15. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Osallistuminen yritysten kokouksiin, joilla on kilpailunvastainen tarkoitus — Olosuhteet, joissa yrityksen voidaan katsoa osallistuneen kartelliin, kun se ei ole sanoutunut irti tehdyistä päätöksistä
(EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))
16. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Yritysten väliset sopimukset — Kilpailua rajoittava vaikutus — Arviointiperusteet — Kilpailunvastainen tarkoitus — Riittävä todentaminen
(EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))
17. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Näyttö — Yksi ainoa todiste — Hyväksyttävyyden edellytykset
(EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))
18. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Yhdenmukaistettu menettelytapa — Vastavuoroisia yhteyksiä koskeva edellytys
(EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))
19. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Yhdenmukaistetun menettelytavan käsite — Aikeita koskeva ilmoitus, joka poistaa tai vähentää tuntuvasti epätietoisuutta yrityksen markkinakäyttäytymisestä — Riittävä näyttö
(EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))
20. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Yhdenmukaistetun menettelytavan käsite — Yhteistoiminnan ja yritysten markkinakäyttäytymisen välisen syy-yhteyden välttämättömyys — Syy-yhteyden olemassaoloa koskeva oletama
(EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))

21. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Kilpailusääntöjen rikkominen — Perustelut — Valtiontukea saavien muiden yritysten käyttäytyminen — Se, että komissio ei noudata velvoitteitaan, ei voi olla peruste kilpailusääntöjen rikkomiselle (EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) ja 155 artikla (josta on tullut EY 211 artikla))

22. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Yhdenmukaistetun menettelytavan käsite — Yhteistoiminta ja yhteistyö, jotka ovat ristiriidassa sen kanssa, että jokaisen yrityksen on määriteltävä itsenäisesti markkinakäyttäytymisensä (EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))

23. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Tietyn tuottajan tuotteiden yhteisostot, joilla pyritään lopettamaan kyseisen tuottajan suora myynti Euroopan markkinoille tai vähentämään sitä — Näyttö tuottajan osallistumisesta kartelliin — Tuottajan tietoisuus kyseisten ostojen päämäärästä ei ole riittävää (EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))

24. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Yritysten välinen yhteistyö kolmansien maiden vientimarkkinoilla — Kielto — Edellytykset (EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))

25. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Yhdenmukaistetun menettelytavan käsite — Kilpailunvastainen tarkoitus — Sillä, että yhdenmukaistetulla menettelytavalla ei ole kilpailua rajoittavia vaikutuksia markkinoilla, ei ole merkitystä — Vaikeus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan — Arviointiperusteet (EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))

26. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Kahden- tai monenväliset kartellit, joiden katsotaan muodostavan yhden kilpailunvastaisen sopimuksen — Edellytykset — Kokonaissuunnitelma, jolla pyritään yhteiseen tavoitteeseen — Yritykset, joiden voidaan katsoa osallistuneen kyseiseen yhteen sopimukseen — Edellytykset (EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))

27. Kilpailu — Kartellit tai muut yhteisjärjestelyt — Yritysten väliset sopimukset — Komissiolla oleva näyttövelvollisuus kilpailusääntöjen rikkomisesta ja sen kestosta (EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta))

28. Toimielinten säädökset, päätökset ja muut toimet — Perustelut — Perusteluvelvollisuuden laajuus — Päätös, jolla määrätään sakkoja kilpailusääntöjen rikkomisesta — Sakon määrän laskentatavan suositeltava ilmoittamistapa (EY:n perustamissopimuksen 173 artikla (josta on muutettuna tullut EY 230 artikla) ja 190 artikla (josta on tullut EY 253 artikla); neuvoston asetuksen N:o 17 15 artikla)

29. Kilpailu — Sakot — Komissiolle asetetut, sakkojen määräämistä koskevat edellytykset — Tilanne, jossa yritys ei ole hyötynyt kilpailusääntöjen rikkomisesta — Lainvastaisen hyödyn ottaminen huomioon sakon määrää laskettaessa — Edellytykset (Newoston asetuksen N:o 17 15 artikla)
30. Kilpailu — Sakot — Suuruuden määrittäminen — Perusteet — Soveltaminen tilanteessa, jossa kilpailusääntöjen rikkomiseen on osallistunut useita yrityksiä (Newoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta)
31. Kilpailu — Sakot — Suuruuden määrittäminen — Sakon enimmäismäärää laskettaessa huomioon otettu liikevaihto — Sakon suuruutta laskettaessa huomioon otettu liikevaihto — Eroavaisuudet (Newoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta)
32. Kilpailu — Sakot — Suuruuden määrittäminen — Huomioon otettu liikevaihto — Konserniin kuuluvien yritysten yhteenlaskettu liikevaihto — Tytäryhtiöiden, joille päätöstä ei ole osoitettu, liikevaihdon sisällyttäminen emoyhtiön liikevaihtoon tälle määrättyä sakkoa laskettaessa — Tilanne, jossa näille tytäryhtiöille ei ole määrätty sakkoa tällä perusteella (Newoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta)
33. Kilpailu — Sakot — Suuruus — Laskentamenetelmät — Yritysten viitevuonna saaman liikevaihdon muuntaminen ecuiksi saman vuoden keskimääräisellä vaihtokurssilla — Laskentamenetelmän hyväksyttävyyden (Newoston asetuksen N:o 17 15 artikla)
34. Oikeudenkäyntimenettely — Oikeudenkäyntikulut — Korvattavien oikeudenkäyntikulujen käsite — Pankkitakauksen hankkimisesta ja voimassapitämisestä aiheutuvat kulut — Kilpailuasiasiaa koskevan hallinnollisen menettelyn aikana aiheutuneet kulut eivät kuulu näihin oikeudenkäyntikuluihin (Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 91 artiklan b kohta)

1. Kilpailuasioissa asiakirjoihin tutustumisen tarkoituksena on antaa väitetiedoksiannon adressaateille mahdollisuus tutustua komission asiakirja-aineiston todisteisiin, jotta asianosaiset voisivat niiden perusteella esittää mielipiteensä komission tekemistä päätelmistä. Oikeus tutustua asiakirjoihin on siis yksi puolustautumisoikeuden suojaamiseksi tarkoitettuihin menettelyllisiin takeista, joilla pyritään suojaamaan puolustautumisoikeuksia ja varmistamaan erityisesti asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohdassa ja asetuksen N:o 99/63/ETY 2 artiklassa säädetyn kuulluksi tulemista koskevan oikeuden tehokas käyttö. Puolustautumisoikeuden kunnioittaminen kaikissa oikeudenkäyntimenettelyissä, jotka voivat johtaa rangaistusseuraamuksiin, on yhteisön oikeuden peruseriaate, jota on noudatettava kai-

kissa olosuhteissa, myös hallinnollisissa menettelyissä.

Kun otetaan huomioon asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden yleinen periaate, asetuksessa N:o 17 säädetyn kontradiktorisen periaatteen mukaisesti ei ole yksinomaan komission asiana päättää, mitkä asiakirjat ovat hyödyllisiä perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamismenettelyn kohteeksi joutuneiden asianosaisten puolustuksen kannalta, eikä voida hyväksyä sitä, että komissio voisi yksin päättää, käyttääkö se asiakirjoja näitä asianosaisia vastaan, kun yrityksillä ei ole ollut tilaisuutta tutustua niihin eivätkä ne näin ollen ole voineet vastaavasti päättää, käyttävätkö ne niitä puolustuksessaan.

Edellä esitetystä seuraa, että komissiolla on velvollisuus asettaa asianosaisten saataville kaikki tutkinta-aineisto, lukuun ottamatta muiden yritysten liikesalaisuuksia tai muuta luottamuksellista tietoa sisältäviä asiakirjoja ja komission sisäisiä asiakirjoja, jotta nämä voivat puolustautua tehokkaasti. Jos komissio katsoo, että tiettyihin asiakirjoihin sisältyy liikesalaisuuksia tai muuta luottamuksellista tietoa, sen pitää valmistaa tai valmistuttaa niillä asianosaisilla, joilta kyseiset asiakirjat ovat peräisin, niistä versioita, jotka eivät ole luottamuksellisia. Jos versioiden, jotka eivät ole luottamuksellisia, valmistaminen osoittautuu vaikeaksi, komission pitää toimittaa kyseisille asianosaisille riittävän täsmällinen luettelo ongelmia aiheuttavista asiakirjoista, jotta ne voivat päättää, voivatko kyseiset asiakirjat olla hyödyllisiä niiden puolustuksen kannalta. Tältä osin sellainen asiakirjaluettelo, jossa ei ole kuvausta siihen merkittyjen asiakirjojen sisällöstä ja jonka perusteella asianosaiset eivät sen vuoksi voi arvioida, onko niiden tarkoituksenmukaista pyytää oikeutta tutustua tiettyihin asiakirjoihin, ei ole riittävän täsmällinen.

(ks. 142—144, 147 ja 148 kohta)

2. Toteamus, jonka mukaan komissio ei ole antanut kantajille sääntöjenmukaista oikeutta tutustua tutkinta-aineistoon kilpailuasiasia koskevan hallinnollisen menettelyn aikana, ei voi sellaisenaan johtaa kanteen kohteena olevan päätöksen kumoamiseen. Oikeus tutustua asiakirja-aineistoon ei ole päämäärä sinänsä, vaan sillä pyritään puolustautumisoikeuksien suojaamiseen. Tilaisuus tutustua asiakirja-aineistoon liittyy erotamattomana osana puolustautumisoikeuksien kunnioittamiseen ja on tästä riippuvainen.

Kanteen kohteena oleva päätös voidaan siten kumota ainoastaan jos todetaan, että kantajille hallinnollisen menettelyn aikana annettu sääntöjenvastainen tutus-

tumisoikeus tutkinta-aineistoon on estänyt niitä tutustumasta asiakirjoihin, joita olisi voitu käyttää niiden puolustuksessa, ja että niiden puolustautumisoikeuksia on näin ollen loukattu. Sen tutkinta-aineiston osan laajuus, johon kantajille ei ole annettu mahdollisuutta tutustua hallinnollisen menettelyn aikana, ei sellaiseen riittä tällaisen toteamuksen perusteeksi.

Kun kantaja riitauttaa komission lopullisen päätöksen kumoamista koskevan kanteen yhteydessä sen, että komissio on kieltäytynyt antamasta tietoa jostakin asiakirja-aineistoon kuuluvasta asiakirjasta, yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on pyydettävä tiedon antamista asiakirjasta ja tutkittava asiakirja. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei voi tuolloin korvata komission tutkintaa omallaan, ja tämän tutkimisen on aluksi koskettava sitä, ovatko ne asiakirjat, joihin hallinnollisen menettelyn aikana ei ole voinut tutustua, objektiivisessa yhteydessä kanteen kohteena olevassa päätöksessä kyseistä kantajaa vastaan esitetyn väitteen kanssa. Jos tällainen yhteys puuttuu, kyseessä olevat asiakirjat eivät ole hyödyllisiä sen kantajan puolustautumisen kannalta, joka niihin vetoaa. Jos nämä asiakirjat sitä vastoin ovat tällaisessa yhteydessä, tällöin on tutkittava, onko tutustumisoikeuden antamatta jättämisellä voinut olla vaikutusta tämän asianosaisten puolustukseen hallinnollisessa menettelyssä. On siten tutkittava komission tämän väitteen tueksi esittämiä todisteita ja arvioitava, onko asiakirjoilla, joihin ei ole annettu oikeutta tutustua, voinut olla näihin todisteisiin nähden sellaista merkitystä, jota ei olisi pitänyt jättää huomiotta. Puolustautumisoikeuksia on loukattu, jos on olemassa pienikin mahdollisuus siitä, että hallinnollisessa menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, jos kantaja olisi voinut vedota asiakirjaan tämän hallinnollisen menettelyn aikana.

(ks. 156, 240 ja 241 kohta)

3. Kilpailuasiasa koskevassa hallinnollisessa menettelyssä kantajan puolustautumisoikeuksia ei ole loukattu sen vuoksi, että komissio ei ole toimittanut sille asiakirjaa, johon saattaa sisältyä kantajan puolesta puhuvaa näyttöä, jos tämä asiakirja on peräisin tältä asianomaiselta kantajalta tai jos tämä asiakirja oli selvästi tämän asianosaisen hallussa hallinnollisen menettelyn aikana. Jos asiakirjaan, joka on väitetiedoksiannon adressaatin hallussa, sisältyy sen puolesta puhuvia seikkoja, mikään ei estä sitä vetoamasta tähän asiakirjaan hallinnollisessa menettelyssä. Asianosainen ei ole puolustustaan järjestellessään velvollinen käyttämään yksinomaan niitä komission tutkinta-aineistoon sisältyviä asiakirjoja, joihin sille on annettu mahdollisuus tutustua. Asianosainen voi vapaasti käyttää kaikkia asiakirjoja, jotka vaikuttavat sen mielestä hyödyllisiltä, osoittaakseen komission väitteet vääriksi.

(ks. 248 kohta)

4. Asiakirjan voidaan katsoa sisältävän jotakin kilpailuasian asianosaisena olevaa yritystä vastaan puhuvaa näyttöä ainoastaan silloin kun komissio on käyttänyt sitä tukemaan väitettä sellaisesta kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon kyseinen yritys on osallistunut. Jotta puolustautumisoikeuksia voitaisiin katsoa loukatun, ei riitä, että tämä yritys osoittaa, ettei se ole voinut ottaa hallinnollisen menettelyn aikana kantaa tiettyyn asiakirjaan, jota on käytetty kanteen kohteena olevan päätöksen jossakin osassa. Sen on näytettävä toteen, että komissio on käyttänyt kanteen kohteena olevassa päätöksessään uutta todistetta näyttääkseen toteen sellaisen kilpailusääntöjen rikkomisen, johon se on osallistunut.

Kaikki kanteen kohteena olevassa päätöksessä siinä yhteydessä, jossa yrityksen on katsottu osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, käytetyt asiakirjat

eivät välttämättä ole asiakirjoja, joihin olisi vedottu sitä vastaan puhuvana näyttönä ja joihin sillä olisi pitänyt olla mahdollisuus ottaa kantaa hallinnollisessa menettelyssä. Kyse ei ole yrityksen puolustautumisoikeuksien loukkaamisesta, jos asiakirjaa, johon sillä ei ole ollut mahdollisuutta tutustua, on käytetty kanteen kohteena olevassa päätöksessä tukemaan yksinomaan sitä toteamusta, että jokin toinen yritys on osallistunut samaan kilpailusääntöjen rikkomiseen, tai jos sitä on käytetty sellaisen erityisen väitteen kumoamiseen, johon tällainen toinen yritys on hallinnollisessa menettelyssä vedonnut.

(ks. 284 ja 318 kohta)

5. Asiakirjat, joita on käytetty asianosaisia vastaan kanteen kohteena olevassa päätöksessä mutta joita niillä ei ole ollut hallussaan hallinnollisen menettelyn aikana tai joiden osalta ne eivät ole voineet kohtuudella ennakoita, mitkä johdopäätökset komissio aikoi niistä tehdä, on hylättävä todisteina.

Tällä hylkäämisellä, jonka seurauksena ei voi olla koko päätöksen kumoaminen, olisi merkitystä vain siltä osin kuin komission niihin liittyvää väitettä ei voitaisi todistaa oikeaksi muutoin kuin viittaamalla näihin asiakirjoihin.

(ks. 323 ja 364 kohta)

6. Komissiolla ei ole kilpailuasiasa koskevassa hallinnollisessa menettelyssä velvollisuutta toimittaa omasta aloitteestaan asiakirjoja, jotka eivät sisälly tutkinta-aineistoon ja joita sillä ei ole aikomusta käyttää lopullisessa päätöksessä asianosaisia vastaan. Näin ollen jos yritys, joka

saa hallinnollisen menettelyn kuluessa selville, että komissiolla on hallussaan asiakirjoja, jotka voisivat olla hyödyllisiä sen puolustuksen kannalta, haluaa tutustua kyseisiin asiakirjoihin, se on velvollinen esittämään siitä nimenomaisen pyynnön toimielimelle. Toimimatta jättäminen hallinnollisen menettelyn aikana aiheuttaa tältä osin oikeuden menetyksen sen kumoamiskanteen yhteydessä, joka mahdollisesti nostetaan lopullisesta päätöksestä.

Siinä tapauksessa, että komissio olisi hallinnollisessa menettelyssä hylännyt kantajan pyynnön saada tutustua asiakirjoihin, jotka eivät sisälly tutkintaineistoon, puolustautumisoikeuksia voitaisiin todeta loukatun ainoastaan, jos on näytetty toteen, että hallinnollisessa menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, jos kantajalla olisi ollut mahdollisuus tutustua kyseisiin asiakirjoihin tämän menettelyn aikana.

(ks. 383 kohta)

7. Komissiolla ei ole velvollisuutta asettaa kilpailuasiasiaa koskevassa hallinnollisessa menettelyssä sisäisiä asiakirjoja saataville. Myöskään yhteisöjen tuomioistuinmissa käytävissä oikeudenkäynneissä ei anneta näitä asiakirjoja kantajien tietoon, elleivät poikkeukselliset seikat kyseisessä tapauksessa sitä edellytä painavien syiden vuoksi, jotka kantajien on näytettävä toteen. Tätä rajoitusta oikeuteen tutustua sisäisiin asiakirjoihin voidaan perustella tarpeella varmistaa kyseisen toimielimen asianmukainen toiminta sen määrittäessä seuraamuksia perustamissopimuksen kilpailusääntöjen rikkomisen johdosta.

(ks. 420 kohta)

8. Väitetiedoksiannossa on oltava väitteistä riittävän selvästi muotoiltu — vaikka vain tiivistelmän muodossa esitetty — selvitys, jotta ne, joita asia koskee, voisivat tosiasiallisesti saada tiedon siitä, mihin toimintaan komissio väittää niiden syyllistyneen. Vain tämän edellytyksen täyttäessään väitetiedoksianto voi täyttää sen tehtävän, joka sille on yhteisön asetuksilla annettu, eli että sen on annettava yrityksille ja yritysten yhteenliittymille kaikki sellaiset tiedot, joita ne tarvitsevat pystyäkseen tehokkaasti puolustautumaan ennen kuin komissio tekee lopullisen päätöksen.

(ks. 476 kohta)

9. Komissiolla ei ole oikeutta määrätä sakkoa yritykselle tai yritysten yhteenliittymälle ilmoittamatta hallinnollisen menettelyn aikana ennakolta asianomaiselle tätä koskevasta aikeestaan. Väitetiedoksiannossa on siten annettava sen adressaatille tiedot siitä, pidetäänkö sen kilpailusääntöjen rikkomista tahallisenä vai tuottamuksellisenä, sekä siitä, miten vakavana ja miten pitkään jatkuneena tätä rikkomista pidetään sakon suuruuden määrittämisen kannalta, jotta adressaatti voisi varautua siihen, että sille voidaan määrätä sakkoa. Väitetiedoksiannossa on annettava yritykselle tai yritysten yhteenliittymälle, jota asia koskee, mahdollisuus puolustautua paitsi kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista, myös sakon määräämistä vastaan.

Jos komissio erityisistä syistä haluaa määrätä sakkoa samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta sekä yritysten yhteenliittymälle että kyseisen yhteenliittymän jäsenyrityksille, sen on mainittava tämä aikomuksensa väitetiedoksiannossa tai täydennettävä väitetiedoksiantoa. Tällaista aikomusta ei osoita sellainen väitetiedoksianto, jonka ainoa sakkoja

koskeva kohta ei sisällä muuta viittausta näihin yhteenliittyviin kuin lähes sanatarkan lainauksen asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdasta, jonka mukaan komissio voi määrätä sakkoja yrityksille ja yritysten yhteenliittymille, ja jossa komissio ei ilmaise sakon määräämisen edellytyksiä ja sakon suuruuden määrittämistä koskevissa huomautuksissaan aikomustaan määrätä sakkoa myös yritysten yhteenliittymille.

(ks. 480, 481 ja 483—485 kohta)

10. Komission ei tarvitse kilpailuasiasa koskevassa hallinnollisessa menettelyssä toimittaa yrityksille käännöstä väitetiedoksiannon liitteistä, koska kyse ei ole Euroopan talousyhteisössä käytettäviä kieliä koskevista järjestelyistä 15 päivänä huhtikuuta 1958 annetun neuvoston asetuksen N:o 1 3 artiklassa tarkoitetuista ”asiakirjoista”. Nämä asiakirjat eivät ole komission laatimia, vaan ne ovat todistusaineistoa, johon komissio tukeutuu.

Koska kyseessä ovat yrityksiltä tai toimialajärjestöiltä peräisin olevat asiakirjat, joita komissio lainaa sanasta sanaan väitetiedoksiannossa väitteidensä tueksi, niitä ei myöskään voida pitää kyseisen toimielimen laatimina, vaikka väitetiedoksianto on edellä mainitussa säännöksessä tarkoitettu komission ”asiakirja”. Tästä syystä sitä, että väite-

tiedoksiantoon sisältyy tällaisista asiakirjoista erilaisia lainauksia, joita ei ole käännetty, ei voida pitää asetuksen N:o 1 3 artiklan rikkomisena.

Asetuksen 99/63/ETY 9 artiklan 4 kohdan mukaan kuulemistilaisuuksien pöytäkirjojen tarkoituksena on ainoastaan toistaa kirjallisesti eri osapuolten suulliset lausumat näiden käyttämällä kielellä, jotta kyseiset osapuolet voisivat varmistaa, että niiden lausumat on kirjattu asianmukaisesti. Ne eivät siis ole asetuksen N:o 1 3 artiklassa tarkoitettuja komission laatimia asiakirjoja eikä niitä siten ole käännettävä.

Jotta voitaisiin arvioida niiden todisteen todistusarvoa, joihin komissio on vedonnut väitetiedoksiantonsa tueksi, ja jotta siis voitaisiin valmistella puolustusta väitetiedoksiantoja vastaan, on saatava tutustua itse todistusaineistoon pikemminkin kuin niistä laadittuun epäviralliseen käännökseen. Puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen edellyttää siis, että väitetiedoksiannon adressaatit voivat hallinnollisen menettelyn aikana tutustua kaikkiin heitä vastaan puhuviin asiakirjoihin niiden alkuperäisversioina. Tämä puolustautumisoikeuksien periaate ei kuitenkaan velvoita komissiota kääntämään väitetiedoksiannossa siteerattuja tai sen tueksi esitettyjä asiakirjoja sen jäsenvaltion kielelle, johon väitetiedoksiannon adressaatit ovat sijoittautuneet. Siksi kantajien väite, jonka mukaan niiden puolustautumisoikeuksia on loukattu sillä, että komissio on laiminlyönyt toimittaa niille käännöksen tietyistä todisteista, joita se siteeraa väitetiedoksiannossa tai joita se on käyttänyt väitetiedoksiantonsa tueksi, on hylättävä.

(ks. 631 ja 633—636 kohta)

11. Kun toimieliin osoittaa jäsenvaltion tuomiovaltaan kuuluvalla henkilölle toimen, jota ei ole laadittu kyseisen valtion kielellä, tämä sääntöjenvastaisuus ei valitettavuudestaan huolimatta vaikuta menettelyn laillisuuteen muussa kuin siinä tapauksessa, että kyseiselle henkilölle aiheutuu siitä vahinkoa hallinnollisessa menettelyssä.

(ks. 643 kohta)

12. Asetuksen N:o 17 10 artiklan 3—6 kohdassa säädetty neuvoo-antavan komitean kuuleminen on olennainen muotomääräys, jonka rikkominen merkitsee komission lopullisen päätöksen lainvastaisuutta, jos näytetään toteen, että neuvoo-antava komitea ei ole tiettyjen olennaisten asiakirjojen toimittamisen laiminlyönnin vuoksi kyennyt antamaan lausuntoaan täysin tietoisena asiaan vaikuttavista tekijöistä eli ilman että sitä olisi johdettu olennaisen seikan osalta harhaan epätasällisyyksillä tai laiminlyönnillä.

Tätä muotomääräystä ei rikota sillä, että komissio ei ole ilmoittanut esitettyjen sakkojen tarkkaa määrää neuvoo-antavalle komitealle, vaan toimittanut likimääräisen, määrättävien sakkojen kokonaissummaa kuvaavan luvun euina ja kertonut sille aikovansa määrätä tietyille päätöksessä yksilöidyille yrityksille, joiden vastuu oli suurempi, sakon, joka oli 5 prosenttia niiden liikevaihdosta, ja tietyille niin ikään päätöksessä yksilöidyille yrityksille, joiden vastuu oli vähäisempi, sakon, joka oli 3,5 prosenttia niiden liikevaihdosta. Näissä olosuhteissa komissio on välittänyt neuvoo-antavalle komitealle kaikki sellaiset olennaiset tiedot, jotka olivat tarpeen sakkoja koskevan lausunnon laatimiseksi.

(ks. 742, 744 ja 748 kohta)

13. Ei ole välttämätöntä, että toimialajärjestöt harjoittavat kaupallista tai tuotannollista toimintaa, jotta niihin voitaisiin soveltaa perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta). Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa sovelletaan nimittäin yhteenliittymiin siltä osin kuin niiden omassa tai niihin liittyvien yritysten toiminnassa pyritään tuottamaan niitä vaikutuksia, joita kyseisellä määräyksellä pyritään poistamaan. Muunlainen tulkinta johtaisi siihen, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdalla ei olisi todellista sisältöä.

(ks. 1320 kohta)

14. Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) sanamuoto ei sulje yritysten yhteenliittymien ja yritysten välisiä sopimuksia siinä asetettujen kieltojen soveltamisalan ulkopuolelle. Jotta yhteenliittymän ja sen jäsenen voitaisiin katsoa osallistuneen yhdessä samaan kilpailusääntöjen rikkomiseen, komission on näytettävä, että yhteenliittymä toimii erillään jäsentensä toiminnasta.

(ks. 1325 kohta)

15. Kun yritys tai yritysten yhteenliittymä on osallistunut, vaikkakaan ei aktiivisesti, yhteen tai useampaan kokoukseen, jossa päästiin yhteisymmärrykseen tai vahvistettiin yhteisymmärrys kilpailunvastaista käyttäytymistä koskevasta periaatteesta, ja kun se on läsnäolollaan hyväksynyt tai ainakin antanut muiden osanottajien ymmärtää hyväksyvänsä kilpailunvastaisen sopimuksen, joka tehtiin ja sittemmin vahvistettiin näissä kokouksissa, sen on katsottava osallistuneen kyseiseen sopimukseen, ellei se osoita ottaneensa näissä

kokouksissa avoimesti etäisyyttä siihen tai ilmoittaneensa muille osanottajille aikovansa osallistua kyseiseen kokoukseen eri tarkoituksessa kuin ne.

Se, ettei tämä yritys tai yritysten yhteenliittymä noudata näiden kokousten lopputulosta, ei poista sen täyttää vastuuta siitä, että se on osallistunut kartelliin, jos se ei ole näyttänyt avoimesti jättäytyneensä kokouksissa sovitun ulkopuolelle.

yksinään käy varmuudella ilmi se, että kilpailusääntöjä on rikottu. Asiakirjan todistusarvoa arvioitaessa on ensinnäkin tarkistettava, että siihen sisältyvät tiedot pitävät todennäköisesti paikkansa. Tällöin on otettava huomioon muun muassa asiakirjan alkuperä, sen laatimisolosuhteet ja sen adressaatti ja pohdittava, vaikuttaako se sisällöltään järkevältä ja luotettavalta.

(ks. 1838 kohta)

(ks. 1353, 1389 ja 3199 kohta)

16. Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) kannalta on tarpeetonta ottaa huomioon tietyn sopimuksen vaikutuksia käytännössä, jos on näytetty, että sopimuksen tarkoituksena on ollut estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla. Se seikka, että kanteen kohteena olevassa päätöksessä ei vastavassa tapauksessa ole minkäänlaista analyysiä sopimuksen vaikutuksista kilpailun kannalta, ei siten ole sellainen päätökseen sisältyvä virhe, joka voisi johtaa päätöksen kumoamiseen. Koska komissio on näyttänyt toteen sopimuksen kilpailuvastaisen tarkoituksen, sen ei tarvitse osoittaa, että tästä sopimuksesta olisi aiheutunut kilpailua rajoittavia vaikutuksia yhteismarkkinoilla.

(ks. 1531 kohta)

18. Yhdenmukaistetun menettelytavan käsite edellyttää vastavuoroisten yhteyksien olemassaoloa. Tämä vastavuoroisuus-edellytys täyttyy silloin kun kilpailija pyytää toista ilmaisemaan itselleen omat suunnitelmansa tai tulevan toimintansa markkinoilla tai ainakin hyväksyy tällaisen ilmaisemisen. Näin on silloin, kun keskustelu, jossa asianosainen on saanut tietää kilpailijaltaan tämän aikomuksista tai tulevasta toiminnasta, on tapahtunut tämän asianosaisen aloitteesta ja kun keskustelusta laaditusta muistiosta ilmenee, että tämä ei ole esittänyt varauksia tai vastaväitteitä silloin kuin sen kilpailija ilmoitti tälle näkemyksistään. Tämän asianosaisen keskustelussa omaksuman asenteen ei näin ollen voida katsoa ilmentävän vain niiden tietojen passiivista vastaanottamista, jotka kilpailija oli täysin pyytämättä päättänyt ilmoittaa sille yksipuolisesti.

(ks. 1849 kohta)

17. Mikään yhteisön oikeusperiaate ei estä sitä, että kun komissio katsoo, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) on rikottu, se perustaa kantansa yhteen ainoaan asiakirjaan, kunhan asiakirjan todistusarvo ei ole kyseenalainen ja kunhan kyseisestä asiakirjasta

19. Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) kielletyn yhdenmukaistetun menettelytavan muodostavat kaikki taloudellisten toimijoiden väliset suorat tai epäsuorat yhteydennotot, joilla paljastetaan kilpailijalle päätetty tai suunnit-

teilla oleva markkinakäyttäytyminen, kun tällaisten yhteydenottojen tarkoituksena tai vaikutuksena on sellaisten kilpailuolosuhteiden muodostuminen, jotka eivät vastaa tavanomaisia markkinaolosuhteita.

Yhdenmukaistetun menettelytavan toteen näyttämiseksi ei siis ole välttämätöntä osoittaa, että taloudellinen toimija on yhdessä yhden tai useamman muun kanssa muodollisesti sitoutunut harjoittamaan tietynlaista toimintaa tai että kilpailijat ovat vahvistaneet yhdessä tulevan toimintansa markkinoilla. Riittävää on se, että aikeistaan ilmoittaessaan taloudellinen toimija on poistanut tai ainakin selvästi vähentänyt epätietoisuutta omasta odotettavissa olevasta markkinakäyttäytymisestä.

(ks. 1852 kohta)

20. Yhdenmukaistetun menettelytavan käsite, kuten perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) sanamuodostakin ilmenee, kattaa paitsi yritysten välisen yhteistoiminnan, myös tätä yhteistoimintaa seuraavan markkinakäyttäytymisen ja näiden kahden seikan välisen syy-yhteyden. On oletettava, jolleivät asianomaiset osapuolet esitä vastakkaista näyttöä, että yhteistoiminta, jolla nämä osapuolet pyrkivät jakamaan markkinat, on vaikuttanut niiden markkinakäyttäytymiseen.

(ks. 1855 ja 1865 kohta)

21. Yritykset eivät voi perustella kilpailusääntöjen rikkomista väittämällä, että muiden taloudellisten toimijoiden käyttäytyminen olisi pakottanut ne siihen. Se, että nämä taloudelliset toimijat ovat saaneet valtioneutukia, ei voi myöskään

olla peruste yksityisille kilpailunvastaisille toimenpiteille, vaikka kyseiset tuet olisivatkin lainvastaisia. Vaikka yrityksillä on oikeus paitsi ilmoittaa toimivaltaisille viranomaisille — ja myös komissiolle itselleen — mahdollisista kansallisten tai yhteisön oikeussääntöjen rikkomisista, myös toimia kollektiivisesti tässä tarkoituksessa, mikä edellyttää välttämättä mahdollisuutta keskinäisiin valmisteleisiin keskusteluihin, ne eivät sitä vastoin voi perustellusti ottaa oikeutta omiin käsiinsä ottamalla itselleen toimivaltaisten viranomaisten tehtävät ja määrätä seuraamuksia mahdollisista kansallisten ja/tai yhteisön oikeussääntöjen rikkomisista, jolloin ne estävät omasta aloitteestaan toteuttamallaan toimenpiteillä tavaroiden liikkumista sisämarkkinoilla.

Se, että komissio on saattanut jättää toimimatta edellä tarkoitettussa valtioneutukia koskevassa asiassa, ja se, että se on siten saattanut jättää noudattamatta joitakin perustamissopimuksen 155 artiklasta (josta on tullut EY 211 artikla) johtuvia velvoitteitaan, ei oikeuta rikkomiaan yhteisön oikeutta.

(ks. 2557—2559 kohta)

22. Yhdenmukaistetun menettelytavan käsitteellä tarkoitetaan sellaista yritysten välisen yhteistoiminnan muotoa, jossa kilpailusta aiheutuvat riskit korvataan tietoisesti varsinaista sopimusta tekemättä yritysten välisellä käytännön yhteistyöllä. Ne yhteistoimintaa ja yhteistyötä koskevat arviointiperusteet, joiden avulla tämä käsite voidaan määritellä, on ymmärrettävä kilpailua koskeviin perustamissopimuksen määräyksiin sisältyvän sen käsityksen perusteella, jonka mukaan jokaisen taloudellisen toimijan on määriteltävä itsenäisesti se politiikka, jota se aikoo

yhteismarkkinoilla noudattaa. Tämän itsenäisyysvaatimuksen kanssa on ehdottomasti ristiriidassa, että tällaiset yritykset olisivat keskenään minkäänlaisessa suorassa tai epäsuorassa yhteydessä, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena olisi sellaisten kilpailuolosuhteiden muodostuminen, jotka eivät vastaisi tavanomaisia olosuhteita kyseisillä markkinoilla.

(ks. 3150 kohta)

23. Pelkästään sen perusteella, että jäsenvaltion tuottaja oli muiden eurooppalaisten tuottajien kanssa käymiensä keskustelujen perusteella tiennyt, että nämä aikoivat kyseisillä ostoilla lopettaa sen suoran myynnin Euroopan markkinoille tai ainakin vähentää sitä, sitä ei voida pitää perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) vastaisen kartellin osapuolena. Tällaisen tietoisuuden voidaan katsoa merkitsevän lainvastaista käyttäytymistä ainoastaan siinä tapauksessa, että näytetään toteen kyseisen tuottajan hyväksyneen eurooppalaisten tuottajien kyseisillä ostoilla tavoitteleman päämäärän. Siltä osin kuin kyseinen päämäärä on kyseisen tuottajan etujen vastainen, ainoastaan näyttää siitä, että kyseinen tuottaja oli sitoutunut lopettamaan myynnin suoraan Euroopan markkinoille tai vähentämään sitä kyseisten ostojen tai sopimusten vastineeksi, voitaisiin pitää osoituksena siitä, että se on hyväksynyt kyseisen päämäärän.

(ks. 3443 ja 3444 kohta)

24. Yritysten välinen yhteistyö kolmansien maiden vientimarkkinoilla merkitsee perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) rikkomista vain, jos tämän yhteistyön tavoitteena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteisön sisällä, tai

sillä on tällainen vaikutus, ja jos se saattaa vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tästä on kyse, jos yritysten välisellä yhteistyöllä pyrittiin estämään kilpailijoiden pääsy näiden yritysten kansallisille markkinoille yhteisössä.

(ks. 3868 ja 3869 kohta)

25. Jo perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) sanamuodosta ilmenee, että yhdenmukaiset menettelytavat on kielletty täysin riippumatta niiden vaikutuksista, jos niillä on kilpailunvastainen tavoite. Vaikka jo yhdenmukaistetun menettelytavan käsite edellyttää käyttäytymistä markkinoilla, tämä ei välttämättä merkitse sitä, että tällä käyttäytymisellä konkreettisesti rajoitettaisiin, estettäisiin tai vääristettäisiin kilpailua.

Kun perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa kielletään kartellit, joiden tarkoituksena on rajoittaa kilpailua tai joista seuraa, että kilpailu rajoittuu, ja jotka voivat vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, siinä ei edellytetä, että pitäisi näyttää toteen se, että tällaiset kartellit olisivat vaikuttaneet tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, mistä olisikin useimmissa tapauksissa vaikea esittää riittävää näyttöä. Kyseisessä määräyksessä edellytetään sen toteen näyttämistä, että kartelli on luonteeltaan sellainen, että sillä voi olla tällainen vaikutus. Jäsenvaltioiden väliseen kauppaan vaikuttamista koskeva edellytys siis täyttyy, jos todetun kartellin voidaan oikeudellisten ja tosiseikkojen kokonaisuuden perusteella riittävällä todennäköisyydellä katsoa olevan sellainen, että se saattaa tosiasiallisesti tai mahdollisesti vaikuttaa suoraan tai välillisesti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

Komissio on siten määritellyt perustellusti taloudellisten toimijoiden jaos-

tossa toteutetun yhteistyön, jolla pyrittiin estämään kilpailijoiden pääsy eri kansallisille markkinoille yhteisössä, perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuksi yhdenmukaistetuksi menettelytavaksi. Tämän jaoston jäsenet tai ainakin eräät niistä ovat korvanneet kilpailusta aiheutuvat riskit välisellään käytännön yhteistyöllä, jolla on selvästi kilpailunvastainen tarkoitus ja joka saattoi jaoston tarkoitus ja sen jäsenten taloudellinen merkitys huomioon ottaen vaikuttaa tuntuvasti jäsenvaltioiden väliin kaupan.

(ks. 3921, 3924, 3927, 3928, 3930 ja 3932 kohta)

26. Kahden- tai monenvälisiä kartelleja voidaan pitää yhden kilpailunvastaisen sopimuksen osatekijöinä ainoastaan, jos niiden näytetään olevan osa kokonaissuunnitelmaa, jolla pyritään yhteiseen tavoitteeseen.

Tällaisten kartellien ja tällaisen kilpailunvastaisen sopimuksen samanlainen tarkoitus ei kuitenkaan ole riittävää, jotta yrityksen voitaisiin katsoa osallistuneen kyseiseen sopimukseen.

Ainoastaan siinä tapauksessa, että yritys on osallistuessaan näihin kartelleihin tiennyt tai sen olisi pitänyt tietää, että näin tehdessään se tuli mukaan yhteen sopimukseen, sen osallistumista kyseisiin kartelleihin voitaisiin pitää ilmaisuna sen liittymisestä tähän sopimukseen.

(ks. 4027, 4109 ja 4112 kohta)

27. Komission on näytettävä toteen kilpailunvastaisen sopimuksen olemassaolon lisäksi myös sen kesto.

Kun otetaan huomioon kanteen kohteena olevassa päätöksessä kilpailusääntöjen rikkomisen toteennäyttämiseksi käytetty systematiikka, jossa on lähdetty ensinnäkin siitä, että yrityksen osallistuminen sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteeseen on näyttö sen osallistumisesta kyseiseen sopimukseen, ja toiseksi siitä, että komissio on päättänyt vedota yksinomaan suoriin asiakirjatodisteisiin näyttääkseen toteen sopimuksen ja sen täytäntöönpanotoimenpiteet ja asianomaisten yritysten osallistumisen niihin, komissio ei ole voinut tällaisten asiakirjatodisteiden puuttuessa olettaa yrityksen osallistuneen sopimukseen vielä sen jälkeenkin, kun se on viimeksi todistettu osallistunut johonkin tämän sopimuksen täytäntöönpanotoimenpiteeseen.

(ks. 4270 ja 4281—4283 kohta)

28. Perustamissopimuksen 190 artiklassa (josta on tullut EY 253 artikla), joka on perustamissopimuksen 173 artiklassa (josta on muutettuna tullut EY 230 artikla) tarkoitettu olennainen menettelymääräys, edellytettynä perustelujen on oltava kyseessä olevan toimenpiteen luonteen mukaisia ja niissä on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmaistava yhteisön toimielimen toimenpiteen perustelut siten, että henkilöille, joita toimenpide koskee, selviää sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voi valvoa toimenpiteen laillisuutta.

Sellaisen päätöksen osalta, jossa usealle yritykselle tai järjestölle määrätään sakkoa yhdestä yhteisön kilpailusääntöjen

rikkomisesta, perusteluvollisuuden laajuutta on arvioitava erityisesti sen seikan perusteella, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen, kuten erityisesti asiaan liittyvien erityisolosuhteiden, asiayhteyden ja sakkojen ennalta ehkäisevän vaikutuksen perusteella, vaikka huomioon otettavista perusteista ei olekaan vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa. Lisäksi kunkin sakon määrää vahvistaessaan komissiolla on harkintavaltaa, eikä sillä voida katsoa olevan välttämättä soveltaa tätä varten täsmällistä matemaattista kaavaa.

On toivottavaa, että voidakseen määrittää kantansa tietoisina kaikista seikoista yritykset voisivat komission sopivaksi harkitsemalla tavalla saada yksityiskohtaisen tiedon sen sakon laskentatavasta, joka niiden maksettavaksi on määrätty, ilman että yritysten olisi tätä varten nostettava tuomioistuimessa kanne päätöksestä. Tämä pätee vielä suuremmalla syyllä silloin, kun komissio käyttää sakkojen laskemiseen yksityiskohtaisia aritmeettisia kaavoja. Sellaisessa tapauksessa on suotavaa, että asianomaisilla yrityksillä ja tarvittaessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on mahdollisuus tarkastaa, ettei komission käyttämässä menetelmässä ja sen soveltamisen eri vaiheissa ole tapahtunut virheitä ja että ne ovat sopu-soinnussa sakkoasioihin sovellettavien säännösten ja periaatteiden, erityisesti yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa. Tältä osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävänä on, jos se katsoo sen tarpeelliseksi kantajien esittämien kanneperusteiden tutkimiseksi, pyytää komissiolta konkreettisia selvityksiä komission käyttämistä, kanteen kohteena olevassa päätöksessä esitetyistä erilaisista kriteereistä. Tällaiset selvitykset eivät kuitenkaan ole kanteen kohteena olevan päätöksen tekemisen jälkeen ilmoitettuja lisäperusteluja, vaan niillä ilmaistaan päätöksessä ilmoitettuja kriteerejä lukuina, silloin kun nämä kriteerit voidaan kvantifioida.

(ks. 4725, 4726 ja 4734—4737 kohta)

29. Se, että yritys ei ole hyötynyt millään tavoin kilpailusääntöjen rikkomisesta, ei estä sakon määräämistä, koska muuten sakot menettäisivät ennalta ehkäisevän vaikutuksensa. Tästä seuraa, että kun komissio määrää sakkoja, sen ei tarvitse näyttää toteen, että kilpailusääntöjen rikkomisesta on aiheutunut lainvastaista hyötyä asianomaisille yrityksille eikä ottaa huomioon vastaavasti sitä, että kyseisestä kilpailusääntöjen rikkomisesta ei ole koitunut hyötyä. Kilpailusääntöjen rikkomisesta koituneen lainvastaisen tuoton arvioiminen saattaa tosin olla asianmukaista, jos komissio nojautuu juuri tällaiseen tuottoon arvioidessaan rikkomisen vakavuutta ja/tai vahvistaessaan sakon määrää.

Tiedot, jotka sisältyvät XXI kilpailupoliitiikkaa koskevaan komission kertomukseen ja joiden mukaan ”sakon määrää vahvistaessaan komissio ottaa huomioon kaikki asiaankuuluvat tosiseikat. Taloudellinen hyöty, jota kilpailusääntöjä rikkoneet yhtiöt ovat saaneet rikkomisestaan, on yhä ratkaisevampi osatekijä. Aina kun komissio kykenee arvioimaan tätä lainvastaista tuottoa edes summittaisesti, se pitää sitä sakon määrän laskemisen lähtökohtana”, eivät merkitse sitä, että komissio olisi velvoitautunut jatkossa näyttämään kaikissa tilanteissa toteen sakon määrän vahvistamiseksi todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyvän taloudellisen hyödyn. Niistä ilmenee ainoastaan sen halu ottaa tämä seikka paremmin huomioon ja pitää sitä sakkojen laskentaperusteena siltä osin kuin se on kyennyt arvioimaan sitä edes summittaisesti.

(ks. 4881, 4882, 4884 ja 4885 kohta)

30. Kilpailuasialla koskevassa menettelyssä komission on sakon määrää vahvistaes-

saan otettava huomioon kaikki sellaiset seikat, joiden avulla voidaan arvioida kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuutta, kuten erityisesti kunkin osapuolen osuus kilpailusääntöjen rikkomisessa ja se, miten voimakkaasti tämäntyyppiset kilpailusääntöjen rikkomiset vaarantavat yhteisön tavoitteiden toteutumisen. Jos kilpailusääntöjen rikkomiseen on osallistunut useita yrityksiä, on tutkittava niistä kunkin osallistumisen suhteellinen vakavuus.

(ks. 4949 ja 4994 kohta)

31. Kilpailuasioissa määrättävien sakkojen suuruutta koskevan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukainen ”edellisen tilikauden liikevaihto” tarkoittaa kunkin asianomaisen yrityksen viimeistä täyttä tilikautta ennen kanteen kohteena olevan päätöksen tekemispäivää. Viittaus tähän liikevaihtoon ja tähän tilikauteen liittyy vain sen sakon enimmäismäärään, 10 prosenttiin, joka yritykselle voidaan määrätä.

Edellä mainittuun asetuksen N:o 17 säännökseen ei sisälly minkäänlaista toteutuneen liikevaihdon alueellista rajoitusta.

Komissio voi siten vahvistaa sakon haluamiensa maantieteellisen alueen ja tuotteiden pohjalta lasketun liikevaihdon perusteella ja ottaa tarvittaessa huomioon aikaisempaan tilivuoteen liittyvän liikevaihdon, kunhan tällä perusteella laskettu sakko ei ylitä edellä mainittua enimmäismäärää.

(ks. 5009, 5022 ja 5023 kohta)

32. Silloin kun kilpailusääntöjä rikkonut yritys on yhden taloudellisen yksikön muodostavan konsernin emoyhtiö, sen sakkoa laskettaessa on otettava huomioon konsernin koko liikevaihto. Tämä liikevaihto kuvaa näet parhaiten sen taloudellista painoarvoa markkinoilla.

Tällainen yritys ei voi väittää, että sen tytäryhtiöille, joille kanteen kohteena olevaa päätöstä ei ole osoitettu, olisi määrätty sakkoa, kun niiden liikevaihto on sisällytetty niiden emoyhtiön liikevaihtoon laskettaessa viimeksi mainitulle yhtiölle määrättyä sakkoa. Kun sakko on määrätty tälle yritykselle sen omissa nimissä ja kun kanteen kohteena oleva päätös on osoitettu sille nimeltä mainiten, edellä mainitun sakon maksuvelvollisuus kuuluu yksinomaan sille. Sillä, että maksuvelvollisuus saatetaan jakaa sen konsernin sisällä, jonka emoyhtiö tämä yritys on, ei ole merkitystä sakkojen vahvistamista koskevien sääntöjen kannalta.

(ks. 5040 ja 5049 kohta)

33. Komissiolla on oikeus ilmoittaa kilpailuasiassa määrättävän sakon määrä ecuissa, joka on kansalliseksi valuutaksi muunnettavissa oleva valuuttayksikkö.

Koska komissio on päättänyt laskea sakon tietyn viitevuoden kansallisessa valuutassa ilmoitetun liikevaihdon perusteella, se on voinut perustellusti muuntaa tämän liikevaihdon ecuiksi kyseisen viitevuoden keskimääräisen vaihtokurssin mukaan eikä sinä päivänä voimassa olleen vaihtokurssin mukaan,

jona kanteen kohteena oleva päätös tehtiin tai jona se annettiin tiedoksi.

Vaikka tällainen ratkaisu saattaa merkitä sitä, että yritys joutuu maksamaan nimellismääräisesti suuremman tai pienemmän sakon kuin se olisi joutunut maksamaan siinä tapauksessa, että olisi sovellettu kanteen kohteena olevan päätöksen tekopäivänä tai tiedoksiantopäivänä voimassa ollutta vaihtokurssia, se on vain looginen seuraus eri kansallisten valuuttojen reaaliarvojen vaihtelusta.

(ks. 5054 ja 5056 kohta)

34. Yritykselle pankkitakauksen hankkimisesta ja voimassapitämisestä komission yritystä vastaan tekemän päätöksen pakotäytäntöönpanon välttämiseksi aiheutuneet kulut eivät ole ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 91 artiklan b alakohdassa tarkoitettuja asian käsittelystä aiheutuneita kustannuksia. Samalla tavoin on hylättävä yrityksen vaatimus siitä, että komissio veloitettaisiin korvaamaan sille kilpailuasialle koskevassa hallinnollisessa menettelyssä aiheutuneet kulut. Vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 91 artiklan mukaan "seuraavat oikeudenkäyntikulut katsotaan korvattaviksi [— —]: asianosaisille asian käsittelystä aiheutuneet välttämättömät kustannukset", tässä määräyksessä "asian käsittelyllä" tarkoitetaan ainoastaan käsittelyä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, ei oikeudenkäyntiä edeltävää hallinnollista menettelyä.

(ks. 5133 ja 5134 kohta)